

Žak Lipsič

Pismo Žaka Lipsiča V. Sandbergu, direktoru Stedelijk muzeja u Amsterdamu povodom otvaranja izložbe skulptura 9. avgusta 1958. godine u Bazelu.

Dragi prijatelju,

pišem vam iz svoga ateljea gde su najzad prikupljene sve moje skulpture spremne za odaslanje na izložbu koju vi sa toliko truda pripremate. Možete zamisliti sa kakvim uzbuđenjem posmatram plodove svoga rada koji traje skoro pola veka. Čini mi se kao da je to senja kroz moju prošlost, oživljavanje svih mojih odlučnih ali i nesigurnih koraka, oživljavanje mojih pobeda i poraza. Predanom su moji prvi realistički pokušaji, a i dela iz perioda daljeg razvoja ka vokoštavanju od 1915/16.

Kao da je danas bilo, sećam se jedne posete Zila Romena iz 1916. godine. U mom mladačkom entuzijazmu ja sam mu tada poverio svoj san: stvoriti skulpturu čistu kao kristal. U ono vreme bio sam još pod dubokim utiskom putovanja na Majorku gde sam sa visokih stena imao prilike da posmatram život u morskim dubinama. Te stene i sve to što sam odatle video toliko me je impresioniralo da sam odlučio da moje skulpture budu kao te stene, podvodne biljke i svetlučave školjke. Ali, Zil Romen me je (možda malo grubo) vratio u stvarnost: A šta vi znate o kristalu? — upitao me je malo ironično. Ova priedoba navela me je na razmišljanje. Zaista, pa šta sam ja najzad o suštini kristala znao više no to da nemaju organskog života? Zar baš ja koji je trebalo da postanem stvaralac života, a ne onaj koji razara! Ovakve misli izazvale su u meni jednu jaku krizu koja, međutim, nije ostavila traga u mom stvaranju pošto sam uništio onaj mali broj skulptura iz tog vremena da bih se zaštitio od velike opasnosti koja mi je zapretila tako iznenada. Razumljivo, moj tadašnji stav bio je preteran. Danas se kajem što sam te skulpture uništio. Umetnik ne sme da uništi svoja dela. To ničemu ne vodi, jer se od sebe ne može pobeći. Ali da bih sve to razumeo trebalo je postati stariji... Priscčajući se nekih momenata iz svoje prošlosti shvatio sam da je moj otac, građevinski preduzimač, za izgradnju kuće koristio jednostavnu opeku. Pa zašto da ja ne učinim to isto i od kristala stvorim čoveka, ženu ili dete? Odjednom sam našao izlaz. Toga trenutka usvojio sam misaoni svet kubista. Upoznao sam Huana Grija, tog velikog, dalekovidnog, iznad svega poštenog i skromnog umetnika. Prijatelji mi smo se, a naši beskraini razgovori o odnosu prema umetnosti doveli su do toga da sam izgradio tako jasne stavove kojih ću se držati do kraja života. I danas stojim na istim pozicijama kao i tada. Na putu sam da snagom svoje mašte, branjene iskustvima svakodnevnog života, izgradim umetnost: od jedne opeke izgraditi kući. A ja bih želeo da u njoj bude toplo i dobro čoveku.

Dragi prijatelju, pokušao sam da vam u vezi s ovim skulpturama kažem nekoliko reči a sada zapažam da sam vam zapravo ispisao svoje ispovest.

S prijateljskim pozdravom vaš

Žak Lipsič

Preveo Ivan HOROVIC.

ID = 207628551
kratka biografija žaka lipsiča

- 1891 Žak Lipsič se rodio u Druskijeni (Litvanija) kao najstariji sin građevinskog preduzimača Abrahama Lipsiča.
- 1909 posle mature, uz pomoć majke, a protiv volje oca, odlazi u Pariz gde počinje da se bavi vajarstvom učeći kod poznatih umetnika.
- 1913 sprijateljio se sa Diego Riverom koji ga upoznaje sa Pikasom. Iste godine izlaže u Prolećnom salonu skulpture «Žena i gazele».
- 1914 odlazi sa prijateljima na ostrvo Majorku gde sklapa čvrsto prijateljstvo sa Huanom Griom.
- 1920 ima prvu samostalnu izložbu u galeriji Leons Rosenberg.
- 1927 stvara prvu veliku skulpturu u slobodnom prostoru «Života radost».
- 1930 održava se prva retrospektivna izložba «Sto skulptura Žaka Lipsiča».
- 1935 izlaže u Njujorku.
- 1936/37 dobija Zlatnu medalju na Svetskoj izložbi u Parizu.
- 1941/42 dolazi u Njujork na poziv svojih prijatelja. Iste godine izlaže u Buhole galeriji.
- 1946 Lipsič se vraća u Pariz.
- 1947 dobija orden Legije časti.
- 1950 izlaže u Portlandu, San Francisku, Sinsinatiju, i Brislu.
- 1954 otvorena je retrospektivna izložba skulptura Žaka Lipsiča u Muzeju moderne umetnosti u Njujorku.
- 1958 izlaže u Amsterdamu, Bazelu, Minhenu i Dortmundu.

W. boda marković
ulaženje u kamen ljubavi

Potrebno je skinuti sa sebe sve što bi ličilo na maskiranje. I onda početi pesma sama od sebe da se rada. Potrebno je ući u kamen a u kamen se ulazi nag. I jedan. Počinje jedna pesma Orfeja i ona se završava raspećem kao i svako traganje. Počinje jedna pesma i moramo je goniti Sizifovom upornošću, na silu, bez molbe da otvori vrata iz kojih se rada nedogled, isto tako nepotreban kao i sama vrata.

Ta pesma je neponovljiva i senka. Ta pesma je kamen i bol. Ta pesma je radanje i sunce. Ta pesma je prvi let. Ta pesma je možda za Evridiku.

Nju ne treba očekivati. Ona se rada u suvišku znoja, onda kada vreme od silnog trenja zgrumne sebe u opipljivost. Kada se iščuiri u prostoru.

Treba početi najobičnije kao što Lipsič počinje. Savremena arhija je izlomljena i orkestrirana najmnogobrojnijim zvukovima kuba i iglica. Varijacija radanja iz magne. Varijacija sabijanja u kub. Sabijanje koje ima u sebi silinu i napon za stvaranje jednog kristala iz koga se dalje ide i doseže u nit. No ti simboli služe za sporazumivanje. Lipsič gradi i prvi pogled može da nas obmane, ponekad je on namerno dat u strampučici. Lipsič gradi kao što ljubavnik u noći miluje i krti svoju ljubavnicu. Mit se rasprostire na ostale predmete i elektrizira. Pomahnitali vrtlog življenja nosi u sebi neodgonetnu jačinu energije koja ili kristalizuje predmete ili ih još više pretvara u amorfnu masu u kojoj se izraz ili akcija tek naslućuju i otkrivaju dugim dodirom samoće, dugim trljanjem slika o moždanu opnu, a posle jednim zaboravom iz koga se iznađe put ili istovetna slika u prostoru koji nas okružuje ili atmosferi koja se odrazi u nekom magnovenju. Skrivenošć dogadaja iza amorfne mase zahteva jaku koncentraciju, a to znači ljubav, usredređivanje misli u jednu materiju, traži totalnu prisutnost i želju da istinu otkrijemo po cenu bola. Jer teško je podneti one oblike koji se zarivaju u nas i teraju da ih negiramo, da bi tom negacijom proždili sebi ugodnost mlataranja po zemlji i još jedan dan proveli prijatno zabrinuti za sutrašnji posao, ne tražeći uzrok našeg lebdjenja u vazduhu misleći ko to treba da dode poslepodne. Teško je podneti te oblike to kaže prošlost, teško je priznati da smo se u ludoj brzini i panici posakrivali u najdudnije oblike, kanone i učtivosti, da samo

ne bismo mogli biti odavno nadejene istine, da bismo još malo spalivali kao buva u krznu mačke. To kaže prošlost a primera imamo previše. Jer svaka generacija pronade svoju iskonsku istinu, koja je isuviše blizu smrti da bi je ostali deo mogao podneti. Sa nestankom jedne generacije, nestaje i njena istina, njena istina postaje prošlost, bezopasna po saznanje za novu generaciju. Miris te istine se ne dodiruje sa ognjem. Miris je skamenjen. Moramo naći novi miris ili obnoviti prastari kroz sebe. Medijum brzo rastvara materiju a mi smo ipak obični. Treba nam vremena za transformaciju. A ipak oni koji vole pučinu i rub naći će svoju ekstazu u dubini. Teško je podneti te oblike koji se tope i sakrivaju u mali broj linija. Ustviri, taj mali broj linija je oduzimanje, korenovanje čoveka koji svaki dan traga za svojom najodgovarajućom modulacijom. To što goni nas u kristaliziranje ili rasipanje je uvek protiv naše volje. Zbog toga je kod Lipsiča veliki broj izgledanih prostora koji pružaju mogućnost postanka velikog broja senki a one prema svakoj svetlosti zauzimaju specifičan stav i svojom nestabilnošću stvaraju dramu, tj. sukob ili kretanje. Izgledani prostori nemaju za cilj da odnesu materiju radi kazivanja neke specijalne vajarске avanture, oni su zato da okrenu prostor u kontrast sa samim sobom i tako načine jednu izdaju više u samopotkrivanje. Senke koje izrastaju u meduprostoru sakrivaju negde daleko u sebi energiju koja hoće ponovo da se vrati sebi, kao što smo istisnuti u prostor, kao što mi tražimo najpodesniji oblik u koji ćemo ući. Tražimo oblik majčine posteljice i ta nas nemogućnost prisiljava da odemo u kanone ili raspemo na što više akcija, da se izgubimo u sitnijama i filigranima. No mi smo zauvek napopolju, možda prognani, kako kaže biblijski Lipsič. Nismo mi ni materija ni sadenuta energija koja ima jedan na brzu ruku naden oblik. Mi smo tu negde gde se rastaje materija od svetlosti, gde odlazi u svetlost.

Mi smo tu gde se bol pretvara u meso, gde se zemlja polako ponovo taloži u krv, gde jedan pogled hoće da pobeogne u pticu, gde ulovljeni pokušavamo da ubijemo bika koji nas od biljaka prati. Borba sa bikom ili nemoć što smo proterani, a ostali isti, pretvara nas u zgru. Ta borba je potrebna i neodložna jer ona je granica nas samih. O/Nastavak na sledećoj strani/

tajne zanata

na tavak sa preth. str. // smisliti njega, ne ubiti, jer to je nemoguće, to je prvi korak ka svestosti, ka onoj veri na koju smo zaboravili od silnih prevara, to je prvi korak izvan medicine, izvan poezije, to je prvi korak u novu svedost koja se granici radioaktivnim isijavanjem. Otvaranje utroba, razlaganje na fiziološke delove samo nam kazuje da je potrebno ići dalje ne misleći o tome kad će prestati hod i šta ćemo ultaviti i dosegnuti.

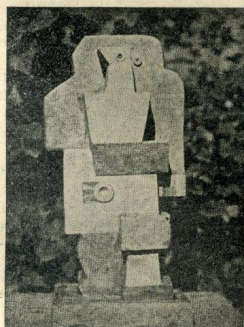
Nebroj dolazaka od materije do vatre mesa. Bezbroj varijacija oko sačinjavanja jedne sadašnje iznadene figure u koju smo utisnuli i zatočeni. Jer evolucija nije iz jednog jezgra, jedne istovetne, konstantne situacije, jednog istovetnog pritička koji se oblikovao kroz nas. Evolucija se završava negde oko senke i ne prestaje.

Do stalnog nezadovoljstva, do stalnog premeštanja u novi oblik, do regenerisanja. Nove mogućnosti, ulaska u igru. Bivamo čuvani dok dok nalazimo sve novije igre, nove izvore gde možemo da osmislimo svoje ritmove. Presvlačimo se kao zmija, bežimo u novu nesigurnost. I kako je sve više neizgurije živeti u koži, mi se zavlačimo u senke, pokušavamo da se pretvorimo u neki novi oblik energije i sa što manje linija pretvaramo se u plohe koje idu polako ka čutajući. Težnja da se vinemo u vis izvlači nas u korenje ogledano prućanjem nekih 'udnih dana. Ogromna centrifugalna sila goni nas u što manje i oštrije iglice skoro do ravnih ploha i tamo gde nestaje oblik, tamo nastaje u produženju, u inerciji, neko novo zračenje. Ta stalna potražnja korenja i sebe proizvode zadebljanja i ispućanja izvesnih delova. Odnos zadebljanja i pojačanih prostora i isisanih prostora otkriva dramu nastanka metamorfoze. Otkriva skoro vidljivo jednu svadu i jedno odvlačenje, kruženje i cirkulaciju materije. Stapanje sa drugim stvarima, predmetima, mislo sažimanje, mislo plodenje sa organskim. Spoj koji zarobljava i škrvnsne. Zavarivanje. Prodor svedosti.

U dubini koja je najbliža vatri mi živimo uprkos gadenja našeg mozga koji se ogradio izvesnom količinom sala. U toj phtijastoj masi je negde oko. Ispitajemo oko. Ili grudva. Ali i kad ga nema ono je po svom telu rasplinuto; svaki dodir biva vidjen pre našeg razjašnjenja. Odlazanje u talas, u ekstazu sraživanja. Kamen i boj. Talas i lutanja. Prometej i orao.

Neka neobjašnjiva radost disanja.

58 Genève/Barell

/ nastavak sa 3. strane /

Još više nego znanje o jeziku, njegovom bogatstvu, osobnosti i zkonima danas je zanemareno poznavanje tropa i figura. Svi ih u-potrebljavaju nesvesno i slepo i mogla bi se rizikovati pretpostavka da danas nema autora koji bi uspeo da izanalizira sopstvenu pesmu ili odlomak proze navodeći i imenujući retorske ukrase koji se nalaze u njegovom tekstu. Da se to učini u njihovom prisustvu bili bi ošamućeni kao žena nad uskišlim testom kad bi joj se navele u naučnoj terminologiji sve ingredijencije koje su njenim posredstvom ušle u sastav budućeg hleba. A ipak hleb je narastao, bio okrugao, izišao iz peći sa lepom zlatnom koricom. Kao što ne treba znati hemiju da bi se ispekao dobar i ukusan hleb — mogli bi reći pisci — tako nikome poznavanje retorike neće okrilatiti recenicu.

Očigledno nije se vredno prisjećati retoričke terminologije; ona budi razumljivu odvratnost isto kao što se kosa diže na glavi kada u gramatici nađemo na majestetične zaključaste opise najprostijih rečenica u nizu naziva dostojnih skolaštike. No i to nekada nije plašilo pisce, učili su to kao i svi, na časovima retorike. Otkada ona postoji, ili od V veka pre naše ere, pisci Starog, Srednjeg i Novog veka skoro do najnovijih dana udubljivali su se u studije koje se odnose na umetnost reči, ne samo prema pravilima i primerima, nego i rasmatrajući vrednost estetsku, emocionalnu, intelektualnu zahvatavši svih vrsta. Petrarka nabrāja metafore kojima se pisac može služiti da bi izrazio bedu ljudskog života i nabrojio ih čak četiri stotine. To potseca na reči Gvida Renja: »Znam sto načina kojima mogu da prikažem skrušenost i pokoru u očima Marije Magdalene«. No mi znamo ko je bio Gvido Reni, a ko Petrarka. Kod slikara je progovorio cinizam zanatstva i veštine, a pesnik nam je dozvolio da zavirimo u jedan njegov radni dan koji je posvetio registrovanju metafora upotrebljenih i kroz to neupotrebljenih.

Svaki pisac dužan je da provetiri skladište izbleđenih ornamenata. Krade oni stalno oko svake rečenice, čekaju na trenutak nepažnje ili zamora pa da skliznu pod perom. Tekući jezik je veliki vrt metafora koje su nekada imale svoje proleće, a danas ili ih je nemoguće razlikovati od običnih obrta, ili plaše svojom ubudalošću.

Metafora je tako ušla u krv i tkivo jezika da kada bismo je uklonili ne bismo se više mogli iporazumevati. Noga stola, uho krčaga, glava šećera, ručica, ušće (ili usta) reke, vrat flaše, podnožje gore — u sličnim metaforama čiju neobičnost niko ne oseća, ljudsko telo razdelilo je svoje delove predmetima koji ne zaslužu antropomorfizam. Takva izmena naziva vrši se neprestano, dovoljna je samo senka sličnosti pa da se svežu i međusobno najudaljeniji predmeti. Beazilijanski indijanci istim izrazom označavaju granu, ruku (kod čoveka i životinje), sunčev zrak, kosu i grivu. Ananas se engleski zove pine-apple, borova jabuka; bajka sadržana u jednoj reči. Glagol »ićie« naizgled toliko vezan za čoveka, obuhvatio je maltene sve što se pokreće. Prilazilo se animizmu, prvobitnoj religiji da bi se objasnile ove pojave, a one međumim nemaju drugog uzroka sem srednje u stvaranju novih izraza. Metafora zamenjuje slovo tvorstvo koje bi bilo osuđeno na stalnu produkciju i opterećavalo bi ljudski razum neizmernim balastom.

No u čoveku kao stvaraocu jezika deluje i nešto što bi se moglo nazvati pesničkim instinktom. Dok još nije zaslužio aristotelovski na-

ziv »zoon politikon« čovek je već davno bio dorastao do časti »zoon poetikon« — bića pesničkog. Nečije oko uhvatilo je sličnost između supa i sove i izvesnog duševnog stanja; smelom parabolom načinjene su reči »osupljene« i »osovljene«. Nečiji smeh ukocio se zauvek u rečima »kukavica«, »najčeziti sea«.

Ko je ovekovoečio neobične asocijacije u izrazima »skipeiti od besae«, »tanko presti«, »zabiti klin u glavu«? Ko je povezao u jedno dva čula utiska govoreći »poštar glas« kao da je prethodio pesnicima kod kojih je Ribot otkrio sposobnost za »audition coloré«? Ko je zadržao ždralu u letu i naredio mu da se nagne iznad bunara? Nikad to nećemo doznati. U »grižici« se čuva glagol »gristi«, u »srećici« glagol »sretati sea«, a od »bogae« su nastali »bogate«, »ubog«, »srogae« i čitav lanac metafora koje spajaju nebo, zemlju i ljudsku sudbinu. Dok nisu stigli pensici da otkriju tajne svoga srca neznanj i ispućvanje povezao je u raznim jezicima dve, reči, patnju i zanos (passion, Leidenschaft, strast) tim jednim gestom iznoseći iz tame, kao sikstinski Jehova, svet osećanja.

U metaforama se najubude ispućeva duh naroda, oni najvernije prenose izdvojenost mišljenja i osećanja rasa i plemena. »Materia« — filozofski termin — označava u latinskom drvo, građevni materijal i verzija je grčke »phyle« slično kao što francusko »boise« označava i šumu i drvo. Taj isti pojam indiska filozofija je zahvatila sasvim drugim metaforom: — polje. Iz ta dva izraza dala bi se razraditi istorija dvaju raznih shvatanja i kultura.

Brodar gleda na svet kao da gleda sa visne jarbola, lovac mu prilazi kao da ide kroz mrak drveća po životinjskim stazama, zemljoradnik ga zatvara jasnim krugom horizonta pod kojim njegova polja i vrtovi žive svojim blagolovnim životom, te prastare vrste života zapale su se u jeziku, u metaforama u kojima se vide krajobjazi, društveni odnosi, običaji, predrasude, oruda već davno nepostojeća i zaboravljena. Pomoću lingvistike nalazimo u njima prijatnost sličnu onoj koju nam pruža šavanje zagonetki, ali govorni jezik davno ih je premlao na obične izraze. Znatan deo čuva se ipak u životu kao »njinjav«, »polje«, još uvek tako obilne u novinarstvu i jevtinom govorništvu kao »grana« ili »stoka«, »talas« ili »strujav«. Svaka epoha dodaje jeziku pregršt novih značajnih metafora. Birokratija je u tome naročito plodna, zahvaljujući njoj je čak i »punkta«, nemevljiva čestica prostora, postao osvajač i zauzeo nečuvena životna prostranstva. Nemoguće je osloboditi se »frontae«, »otseka«, »mrtve straže«, a »platformae«, »činilac«, »površina«, »smotora«, »elemenata«, »bloka«, »stereoa« pod nepažljivim perom rastaju kao crvi svaku rečenicu ogoljavajući je od misli ako je tamo i postojala.

Tužna je sudbina da ono što je nekada bilo otkriće i smelost postane oklepano i nesnosno. »Cvetni čilime«, »smaragdna livada«, »suzurno nebo«, »biserni osmeh«, »spotoći suza« mogli bi se pozvati na svoje časno poreklo i uzdisati za izgubljenom mladošću, dok danas ispisani nevestim perom šire preko cele stranice zadah starih tavana. »Kriilo prirodne« ne napušta očeve porodica koji izvode svoju grupicu na nedeljnu šetnju. Kod zakasnelih batalista još uvek pada »ceo grad šrapnela«, a »zub vremena« koji je već mnogu suzu osušio i ovu će ranu zalećiti. Izičovski je kao stenograf u Sejmu strasno sakupljao slične kuriozume i da su se sačuvali imali bismo danas prvorazrednu kolekciju govorničkih besmislica.

Prosečni ljudi misle gotovim mislima, čak i osećaju gotovim osećanjima. Tako isto prosečni govornici i literati. »Prvi koji je poredio ženu sa cvetom — kaže Hajne — bio je veliki pesnik, drugi je već bio cimbalos«. Flober je sastavio »Dictionaire des idées recuses« — rečnik banalnosti smešan i strašan. U svakom jeziku trebalo bi da postoje takvi rečnici, daleko potrebniji piscima nego pravopisnim rečnicima, jer na pravopis paze slugači. Nije se lako ni dobrim piscima sačuvati od metafore. Evo kakva se besmislica potkrala Floberu: u »Madam Bovaris«: »Quand elle eut ainsi unpen battu le briquet sur son coeur sans en faire jaillir imetteincelle...« To »skresanje vatre na svom srce« (u tekstu »battres« pojačava samu delatnost: vidi se kresivo i čelik kojim se udara) moglo bi zastideti svaku stranicu proze. To objašnjava zašto sam, da bih ilustrovaio tajnu zanata, izabrao metaforu. Ona krije u sebi razne opasnosti: ili širi zadah banalnosti, ili dovodi do gluposti — sačuvati meru, razum i lepotu u tim varljivim ornamentima stvar je majstorstva. Teško je ili i nemoguće odrediti je se. Moguće je pisati bez poredjenja, naročito u prozi, moguće je čak i izbegavati ih — ako se ne varam primer za to bio bi Dijamel — ali od metafore se ne može pobeći. Izgleda da ona odgovara urođenoj potrebi ljudskog razuma i bolje je upotrebljavati svesno, nego joj se podavati instinktivno. Ko računa na instinkt, ko tvrdi da ima u sebi mnogo misli, slika, bogato iskustvo, poznavanje sveta i ljudi i nema potrebe da se muči nad slaganjem reči jer one mu uvek moraju biti poslušne, niti da se mora udubljivati u tajne njihova života, razvoja i službe u jeziku jer je to dobro za prezrene lingviste, taj vek završava u takvom siromaštvu da mu knjige izgledaju kao sveške od starih krapa.

Dešava se da se čuje kako ovaj ili onaj autor govori sa ponosom: moje knjige nisu literatura! Ako

je učenjak, filozof, političar on želi tom izjavom da se ogradi od pri-govora da izmislija, nego da objavljuje istinu. No ako to govori romanopisac ili pesnik, dobija se mučan dojam da se on brani od nečeg što tobože umanjuje plod mašte, naprimer od rada, stila, naročito od savršenstva koje mnogima bude oči. Isto tako budi nepoverenje reč zanat koja se i pored toga našla u naslovu ovoga poglavlja. U osnovi svake umetnosti nalazi se zanat i samo onaj ko nikad neće postati majstor neće to da prizna ni da to nauči. Pol Valeri je kroz ceo život proučavaio tajnu književnog zanata, na kraju mu je dodeljena katedra poetike na univerzitetu gde je pretresao i najmanje sitnice. Pokazao je pri tome ogromno znanje i duboku kulturu koje je postigao čitavim životom rada i misli. No pored svega što može izneti iz škola, iz umetnosti i muzeja, iz druženja sa drugim ljudima pera, pisac postilje svoje vlastito obrazovanje uslovljeno njegovim vlastitim karakterom, temperamentom, sklonostima, talentom, a usvajanja kao što biljke usisavaju sokove — iz jedne istre sredine svaka crpe druge sastave. U divnim »Uspomenama« Rabindranata Tagore vidimo kako funkcioniraju korenje, stablo, lišće takve pesničke biljke pri uzimanju hrane iz zemlje, svedlosti i vazduha.

Dešava se da se čuje kako ovaj ili onaj autor govori sa ponosom: moje knjige nisu literatura! Ako

je učenjak, filozof, političar on želi tom izjavom da se ogradi od pri-govora da izmislija, nego da objavljuje istinu. No ako to govori romanopisac ili pesnik, dobija se mučan dojam da se on brani od nečeg što tobože umanjuje plod mašte, naprimer od rada, stila, naročito od savršenstva koje mnogima bude oči. Isto tako budi nepoverenje reč zanat koja se i pored toga našla u naslovu ovoga poglavlja. U osnovi svake umetnosti nalazi se zanat i samo onaj ko nikad neće postati majstor neće to da prizna ni da to nauči. Pol Valeri je kroz ceo život proučavaio tajnu književnog zanata, na kraju mu je dodeljena katedra poetike na univerzitetu gde je pretresao i najmanje sitnice. Pokazao je pri tome ogromno znanje i duboku kulturu koje je postigao čitavim životom rada i misli. No pored svega što može izneti iz škola, iz umetnosti i muzeja, iz druženja sa drugim ljudima pera, pisac postilje svoje vlastito obrazovanje uslovljeno njegovim vlastitim karakterom, temperamentom, sklonostima, talentom, a usvajanja kao što biljke usisavaju sokove — iz jedne istre sredine svaka crpe druge sastave. U divnim »Uspomenama« Rabindranata Tagore vidimo kako funkcioniraju korenje, stablo, lišće takve pesničke biljke pri uzimanju hrane iz zemlje, svedlosti i vazduha.

U biografiji svakoga pisca nalaze se slični događaji, raspoloženja osećanja, psihički potresi koji u beskrajinj skali unutarnjih treptaja tvore onu instrumentaciju duše koju i sam pisac kasnije prima kao objavljivanje. I sve zavisi od momenta — može to biti sat, dan ili godina kada će on sa potpunom jasnošću prepoznati koje je njegov put.

S poljskog preveo Petar Vujičić

čak lipisc

prometej ubija orla

